5. Разаков Т. Ош коогалаңы: КГБын маалыматтары боюнча. -Бишкек 1993. 104-107 беттер.
6. Усманов А. Страшный вторник Узгена. Журналист. –М 1990. -№10. 10-бет.
7. Разаков Т. Ош коогалаңы: КГБын маалыматтары боюнча. -Бишкек 1993. 84-бет.
8. Ошол эмгекте 9-11 беттер.
9. Ошол эмгекте 26-27 беттер.
10. Михайлов В.А. Межнациональный конфликт – что за ним. Известия ЦК КПСС – Москва, 1990. - №10. 125-бет.
11. Кененсариев Т. Некоторые причины возникновения межнационального конфликта и возможные пути его устранения. Ренессанс или регресс. Б., 1996. 178-184 беттер
12. ООГА. ПД. –ф. 2.оп. 144.д.92. –л.74.
13. КПССтин XXYIII сьездинин жыйынтыктары жана Кыргызстан Компартиясынын программалык документтери жөнүндө Кыргызстан Компартиясынын Борбордук Комитетинин бюросунун II пленумундагы доклады. Советтик Кыргызстан 09. 1990.

УДК:947.908.91

Жумашова Гүлзада Султановна
тарых илимдеринин кандидаты, доцент
Ош мамлекеттик университети

ЖАЛАЛ-АБАД ОБЛАСТЫНДАГЫ АКЫРКЫ ЖЫЛДАРДА ШААР СТАТУСУН АЛГАН КАЛКТУУ ПУНКТТАР

Жумашова Гульзада Султановна
кандидат исторических наук, доцент
Ошский государственный университет

НАСЕЛЕННЫЕ ПУНКТЫ ДЖАЛАЛ-АБАДСКОЙ ОБЛАСТИ, ПОЛУЧИВШИЕ В ПОСЛЕДНИЕ ГОДЫ СТАТУС ГОРОДА

Zhumashova Gulzada Sultanovna
Candidate of Historical Sciences, Associate Professor
Osh State University

SETTLEMENTS OF THE JALAL-ABAD REGION THAT HAVE RECEIVED CITY STATUS IN RECENT YEARS

Аннотация. Макала эгемендүүлүк жылдарындагы Жалал-Абад областындагы шаар статусун алган шаарларына багытталып, социалдык-экономикалык өзгөрүүлөр, демографиялык тенденциялар, ошондой эле бул калктуу конуштардын өнүгүшүнө таасир этүүчү факторлор талдоого алынган. Шаарлар экономиканын, илим билимдин, жогорку маданияттын борбору болуп келгендиги, ошондуктан шаарлар өздөрүнүн пайда болуу, калыптануу, өнүгүү жолунда ар түрдүүчө жолду басып өтүп, маданияттын, билим берүүнүн, саламаттыкты сактоонун жана жогорку түзүлгөн коммуналдык шарттардын жыйынтыгында бүгүнкү күндө цивилизациянын очогу катары чоң жетишкендиктерге ээ болуп жаткандыгы тарыхый чындык. Биз карап жаткан областтагы шаарлар пайда болгондон ушул күнгө эле Кыргызстандын башка областтарына салыштырмалуу өнөй жайлуу аймак экендиги талашсыз.

Негизги сөздөр: Жалал-Абад областы, Кочкор-Ата, Кербен, Токтогул, Базар-Коргон, Шамалды-Сай, шаарлар, мамлекет, коомчулук, өнүгүү, социалдык-экономикалык, жергиликтүү,

уюштуруу.

Аннотация. В статье рассматриваются города Джалал-Абадской области, получившие статус города в годы независимости, анализируются социально-экономические изменения, демографические тенденции, а также факторы, влияющие на развитие этих населенных пунктов. Историческим фактом является то, что города были центрами экономики, науки, образования и высокой культуры, и поэтому города прошли различные пути в своем возникновении, становлении и развитии, и в результате культуры, образования, здравоохранения и высокоразвитых общественных условий они сегодня достигают больших достижений как центры цивилизации. Нет сомнений в том, что города рассматриваемого нами региона с момента своего основания были относительно процветающими по сравнению с другими регионами Кыргызстана.

Ключевые слова: Джалал-Абадская область, Кочкор-Ата, Кербен, Токтогул, Базар-Коргон, Шамалды-Сай, города, государство, сообщество, развитие, социально-экономический, местный, организация.

Abstract. In the article, the cities of Jalal-Abad region, which received the status of cities in the years of independence, are analyzed, socio-economic changes, demographic trends, as well as factors influencing the development of these settlements. It is a historical fact that the cities were the centers of economy, science, education and high culture, and therefore the cities went through different paths in their origin, formation and development, and as a result of culture, education, health care and highly developed social conditions, today they achieve great achievements as centers of civilization. There is no doubt that the cities of the region under consideration have been relatively prosperous compared to other regions of Kyrgyzstan since their foundation.

Key words: Jalal-Abad region, Kochkor-Ata, Kerben, Toktogul, Bazar-Korgon, Shamaldy-Sai, cities, state, community, development, socio-economic, local, organization.

Биз карап жаткан областтагы чакан шаарлардын жалпысынан компакттуу жана кыйла туруктуу түзүлүшкө ээ болгон өнөр жайлары бар. Бирок, ар кандай функцияларды аткарган бөлүктөрдөн турган чакан шаардын түзүмү, алар бир эле учурда талкаланган учурда, чакан шаардын бүткүл структурасын жана аны менен бирге шаардын өзүн да кыйратуу процессинин кайра кайтарылгыстыгына алып келиши мүмкүн.

Биздин оюбузча, мамлекетке жана коомчулукка, чакан шаардын калкына, карата ар кандай функцияларды аткарган эң маанилүү шаардык структураларынын ичинен төмөнкүлөрдү атасак болот:

биринчиден, жалпы эле коомдук системада чакан шаардын жана анын калкынын ордун аныктоо менен шаардын калкын административдик жактан тейлөөчү кызматты аткарат.

Экинчиден, социалдык жана инфраструктуралык, шаардын калкын тейлөө жана анда ушул конкреттүү шаарга мүнөздүү, анын ичинде калктын абалын жана адеп-ахлагын, шаардын социалдык-маданий атмосферасын, анын эстетикасын камтыган ылайыктуу социалдык чөйрөнү түзүү.

Үчүнчүдөн, өндүрүш (өндүрүштүк жана инфраструктура), көп учурда шаарды түзүүчү фактор катары иш алып баруучу жана шаардын өндүрүш профилин, анын региондун жана бүтүндөй өлкөнүн экономикасындагы жана социалдык-экономикалык турмушундагы ордун аныктайт.

Азыркы учурда функциялардын мындай ырааттуулугу кокусунан эмес, анткени чакан шаарлардын өнүгүү шарттары олуттуу түрдө өзгөрүп, аларга болгон мамиле өзгөрүп, функциялардын өзү да өзгөрүүдө. Жылдар бою ар кандай этаптарда өндүрүштүк функцияны жана ошого жараша шаарды өнүктүрүүнүн бардык башка шарттарын стимулдаштыруучу өндүрүш чөйрөсүн өнүктүрүү артыкчылыктуу болуп турганда мамиле кыйла негиздүү көрүндү. Мындай мамиле өзгөчө совет доорунда мүнөздүү болгон.

Чынында эле чарбалык уюмду борборлоштуруу, аны системалуу долбоорлоо, жалаң мамлекеттик кызыкчылыктын негизинде борборлоштурулган мамлекеттик булактардан бардык шаарларды өнүктүрүүнү ресурстук камсыздоо өндүрүштүк курамды кыйла негиздүү кылды. Ал шаардын өнүгүүсүн, анын ичинде узак мөөнөттүү өнүгүүнү анык-

таган шаар куруу ыкмасына туура келген. Чакан шаардын функционалдык адистешүүсү биринчи кезекте чакан шаардын калкынын жашоосунун бардык аспектилерин аныктаган материалдык өндүрүш менен байланышкан [8,59]. Ошол эле учурда, чакан шаарчада материалдык өндүрүштөн тышкары болгондун баары же жетишсиз суроо-талапка ээ болгон, же байкалбаган, же түз эле көз жаздымда калган.

Өлкөнүн экономикасын рыноктук мамилелерге өтүүдө жана жергиликтүү өз алдынча башкаруунун негизинде жергиликтүү экономиканы уюштурууга өтүүнүн азыркы шарттарында, башкача айтканда, уюштуруунун эң адекваттуу формасы деп конституциялык позицияны жарыялоо менен жергиликтүү өз алдынча башкаруу – бул белгилүү бир аймактын жашоочуларынын жергиликтүү жамааттын иштерин өз алдынча башкаруу укугун ишке ашырган жергиликтүү өз алдынча башкаруунун (кичи шаарларда жергиликтүү жамаатты уюштуруунун идеалдуу формасы экендигин белгилей кетүү керек), артыкчылыктары өзгөрөт.

Ошол эле учурда, чакан шаарлардын абалына жана өнүгүшүнө өлкө үчүн жаңы көрүнүштөр таасир этүүдө: рыноктук мамилелерге ыңгайлашууга байланыштуу жаңы сапаттык негизде бирок жаңы пайда болгон экономикалык өсүштүн улантылышы; азыркы кыргыз турмушунун чет элдик таасирге көз карандылыгынын күчөшү; чакан шаарлардын функционалдык ориентациясынын мүмкүн болгон өзгөрүшү жана жаңы маалыматтык жана инновациялык технологияларга өтүү; калктын жашоо образын өзгөртүү тенденциялары жана ага байланыштуу социалдык чөйрөдөгү өзгөрүүлөрдүн зарылдыгы; экологиялык талаптарды күчөтүү ж.б.

Чакан шаарларды өнүктүрүү милдеттерин ишке ашыруу үчүн топтолгон терс көрүнүштөрдү жана социалдык-экономикалык өнүгүүнүн жаңы факторлорунун таасирин эске алуу менен ар кандай социалдык деңгээлдеги тиешелүү чараларды көрүү зарыл.

Республикалык деңгээлде мамлекеттик же улуттук чарбалык же жергиликтүү өндүрүштүк түзүлүшкө тиешелүү функцияларды аткарган чакан шаарлардын көйгөйлөрү чечилүүгө тийиш. Кеп, биринчиден, борбордун, аймактын жана чакан шаарга таандык болгон аймактык калктын өз ара аракеттенүүсүнүн негизги принциптерин аныктаган эрежелерди түзүү жөнүндө болуп жатат. Экинчиден, кеп коомдун геосаясий же экономикалык түзүлүшүндө маанилүү роль ойногон чакан шаарлардын конкреттүү типтеринин абалы жана өнүгүү келечеги жөнүндө болуп жатат.

Биринчи учурда мамлекет башкаруу структураларын, атап айтканда, жергиликтүү өз алдынча башкарууну жана ага байланыштуу бардык экономикалык жана административдик деңгээлдер ортосундагы бюджеттер аралык мамилелерди түзүүнүн так концептуалдык эрежелерин белгилөөгө тийиш. Ошондой эле экологиялык кырдаалды так жөнгө салууга, экологиялык стандарттарды жана аларга көзөмөл жүргүзүүнүн формаларын белгилөөгө тийиш.

Жергиликтүү өз алдынча башкарууга жана бюджеттер аралык мамилелерге келсек, бул процессте негизги артыкчылыктарды мамлекет финансылык фискалдык принциптерине негиздеп тандап алат, ал борбордун, региондордун жана жергиликтүү деңгээлдер ортосундагы мамилелердин системасын алардын фискалдык ыйгарым укуктарына, бюджеттин кирешелерин жана чыгашаларын бөлүштүрүүгө жана кайра бөлүштүрүүгө карата чектейт. Алардын бири учурда экономиканын салык жүгүн азайтып жатат. Бирок бул жалпы позитивдүү принцип, негизинен, областтык жана жергиликтүү бюджеттердин кирешелери түзүлүүчү салыктарды кыскартуу жолу менен өтө бир тараптуу ишке ашырылууда[8,77]. Фискалдык реформанын жүрүп жаткан концепциясы кирешелерди республикалык деңгээлде борборлоштурууну билдирет. Натыйжада, республикалык бюджет көп жылдардан бери профицит менен иштеп келе жатканына карабастан, жергиликтүү бюджеттер, анын ичинде чакан шаарлардын бюджеттери дефицитке дуушар болууда. Мындай мамиле чакан шаарлардын калкынын керектөөлөрүнө карата алынган финансылык каражаттардын үлүшүнүн бузулушуна алып келет. Көптөгөн чакан шаарлар калкка, коомго жана мамлекетке карата зарыл функцияларды өнүктүрүү жана аткаруу мүмкүнчүлүгүнөн ажыраган. Бул жагдайды республикалык деңгээлде гана эске алып, оңдоого болот.

Чакан шаарларды өнүктүрүүдө мамлекеттин ролунун экинчи маанилүү аспектиси чакан шаарлардын айрым түрлөрүн түз мамлекеттик колдоо менен байланышкан[4,64]. Кеп республикалык программаларды иштеп чыгуу, биринчи кезекте СССР тарагандан кийин алардын саны кыйла өскөн чек арага жакын жайгашкан чакан шаарларды колдоо зарылчылыгы жөнүндө болуп жатат. Мындай колдоо болбосо, чек арага жакын жайгашкан чакан шаарлар аларга геосаясий фактор тарабынан жүктөлгөн функцияларды, жөнгө салынбаган миграциялык агымдарды, контрабанданы, мамлекеттер аралык бейформал мамилелерди ж.б. аткара албайт. Анда чакан шаарларды жана айыл чарба борборлорун колдоо өтө маанилүү эл чарба милдети болуп саналат. Алардын ролу азыркы учурда айыл чарба өндүрүшүнүн базасында гана жетиштүү көлөмдө өнүгө албаган инфраструктуралык аймактарга өлкөнүн көптөгөн аймактарынын айыл калкынын керектөөлөрүн канааттандыруу менен аныкталат[5,43]. Тарыхый чакан шаарлар алардын рекреациялык жана туристтик мааниси менен гана эмес, ошондой эле элдин тарыхый эс тутуму, салттарын сактоо жана колдоо, ошондой эле элдин руху алардын ролу өтө чоң болгонуна карабастан,мамлекеттин көңүлүн жана колдоосун талап кылат.

Регионалдык программалар чакан шаарларды өнүктүрүүдө республикалык программалардан кем эмес роль ойноого тийиш. Бул программалардын негизги максаттары бюджеттер аралык мамилелерди сактоо болуп калууга тийиш, ал бардык ресурстарды областтык борборго тартууга эмес, андан кийин аларды азыркы кездегидей калдыктык негизде бөлүштүрүүгө эмес, бирок мүмкүнчүлүктөрдү эске алуу болуп саналат. Райондук калктуу конуш системасындагы ар бир чакан шаарга жер бөлүп берүү, анын ресурстук жана кадрдык мүмкүнчүлүктөрүн эске алуу менен ар бир калктуу конуштун аймактык функцияларын бөлүштүрүү, аларды ишке ашыруунун жаңы формаларын издөө (адаттан тышкары, табигый ресурстук факторду гана эмес, ошондой эле ландшафттык, экологиялык, тарыхый ж.б. эске алуу менен). Бул процессте жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына, анын чыгармачылык мүмкүнчүлүктөрүнө жана ушуга байланыштуу жергиликтүү потенциалга кызыккан жана аны колдоно билген кадрларды даярдоого чоң роль берилиши керек. Мындан тышкары ар бир кичи шаарды узак мөөнөттүү өнүктүрүү боюнча программалар түзүлүшү керек. Бул райондун же шаардын социалдык-экономикалык өнүгүшүнүн советтик генералдык пландары сыяктуу формалдуу программалар болбошу керек. Чакан шаарларды өнүктүрүү программалары кыска мөөнөттүү болжолдоолорду да, салыштырмалуу обочолонгон перспективаларды да эске алуу менен шаарды өнүктүрүүнүн мүмкүн болуучу перспективаларынын варианттарын камтууга тийиш.

Областтагы кичи шаарлардын эгемендүүлүк жылдарында өлкөнүн саясий, социалдык-экономикалык жактан трансформацияланышынын улам шаарларды башкаруунун укуктук ченемдик негиздеринин өзгөрүшүнө алып келди. Мунун натыйжасында областта Кочкор -Ата, Кербен, Токтогул акыркы жылдары Базар-Коргон жана Шамалды Сай шаар статусун алышты.

Кочкор-Ата шаары Жалал-Абад облусунун Ноокен районунун баш ийүсүндөгү шаар тибиндеги шаарча болуп 1952-жылы түзүлүп, ал эми шаар болуп 2003-жылы 1-июнда түзүлгөн. Жалпы аянты 4.85км^2. Шаар Ош Бишкек жолунан орун алып, Бишкектен 525 км алыстыкта, Жалал-Абад обласунун борунан 56 км түндүк батыш тарабында жайгашкан. Кочкор-Атада азырку учурда «Кыргызмунайгаз», «Кыргызгеофизика» (мунай-газ кендерин чалгындоо иштерин жүргүзөт), Кочкор-Ата айыл курулуш), «Керамика» (кыш жана башка курулуш материалдарын чыгарат) акционердик коомдору иштейт[7,96]. Техникалык колледж, кесиптик-техникалык окуу жайы, 3 орто мектеп, гимназия, маданият үйү, 1000 номерлуу байланыш бөлүмчөсү, оорукана, балдар консультациясы, ден соолукту калыбына келтирүүчү облустук оорукана, сквер, спорттук комплекс, стадион, чайкана, кафе, ресторан бар. Ата Мекендик согушта курман болгондорго эстелик тургузулган.

Кербен шаары Жалал-Абад обласунун борбору Жалал-Абад шаарынан 220 км Таш-Көмүр шаарындагы темир жолдон 60 км аралыкта областын түндүк батыш тарабын-

да жайгашкан. Шаар 1930-жылы Караван кыштагы болуп негизделген. Райондун админстративдик борбору. 2004-жылдын 4-октябрында кыштакка шаар статусу берилип, аталышы Кербен болуп өзгөргөн. Аксы районунун борбору катарында коммуналдык тиричиликти жана приоритетти жакшыртуу болгон.Шаарда 2022-жылдагы эл каттоонун материалдары боюнча 25110 киши жашайт. Негизнен кыргыздар, 2533 өзбек, 178 орус жана башка улуттардын өкүлдөрү жашайт. 2004-жылы 16 миң ашык адам болсо азыр 25 миң болуп атат, мунун көп пайызы табигый өсүү, анан кийин админстрациялык-территориялык реформалардан кийинки көрүнүш[3,124]. Шаарда 9 жалпы орто 1 негизги мектеп окуучуларга билим беришет. Ал мектептерде 5 миңдей окуучу билим алат. Андан сырткары №69 кесиптик лицей, спорт мектеби жана Жалал-Абад мамлекеттик университетинин факультети бар.

Токтогул шаары Кыргыз Республикасынын Жалал-Абад облусунун Токтогул районундагы административдик борбору.Кыргыз ССР Жогорку Советинин Президиумунун 1957-жылдын 31-июлундагы Указы менен Жалал-Абад облусунун Токтогул районундагы Музтөр жумушчу айылы Токтогул жумушчу айылы болуп өзгөртүлгөн.Токтогул шаары Токтогул районунун админстративдик борбору. Мурунку аталышы – Муз-Төр. 2012-жылы Токтогул шаарчасы шаар статусуна ээ болгон. Улуу демократ акын Токтогул Сатылгановдун атын алып жүргөн шаарга Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2012-жылдын 23-мартындагы №198 токтому менен бекитилген Кыргыз Республикасынын Административдик-аймактык реформасы боюнча Концепциясынын негизинде 2012-жылдын 28-сентябрь айында шаар статусу берилген.

Кетмен-Төбө ойдуңунда жайгашып, Токтогул суу сактыгычы-нын түндүк жээгинде, Бишкек — Ош жолунун боюнда орун алган. Жаны-Жол айыл аймагынын айылдары менен, тактап айтканда чыгышынан Кара –Тектир айылы, түндүгүнөн Кызыл – Туу айылы, түштүк-батышынан Токтогул суу сактагычы, Кара - Суу жана Жаны – Жол айылдары менен чектешет[5,19].

Жалпы шаар аймагында 10 кичи район, 1 жаңы конуш бар. Туруктуу калктын саны бүгүнкү күнгө 20852 адам, 3334 кожолук бар. Казак, өзбек, тажик, уйгур, дунган, корей, татар, орус, украин, ж.б. улуттун өкүлдөрү 3 % түзөт. Шаарда 37 райондук маанидеги мекеме-ишканалар жайгашкан. Калктын 32% мекеме ишканаларда иштешет, мындан сырткары шаардык мэриянын муниципалдык менчигинде жалпы 3 орто мектеп, 1 мектеп лицейи, 5 балдар бакчасы, 1 спорт мектеби, 1 балдар чыгармачылык үйү, 1 эс алуу багы (парк), 6000 орундуу 1 стадион, 2 ҮДТ (үй-бүлөлүк дарыгерлер борбору ГСВ) бар.

1906-жылы Базар-Коргон айылында фельдишердик амбулатория ачылган, ал 1935-жылы райондук ооруканага айланган. XX кылымдын 70-жылдарында автобекет, турмуш тиричилик комбинаты, базар, чайкана ашканалар ачылган.2021-жылы мурдагы Базар-Коргон айыл аймагынын (Базар-Коргон, Беш-Бадам, Жети-Кошкон, Көк-Алма айылдарынан турган), Коргон айылынын Ак-Тайлак-Ата-1.2, Бабур-1.2, Эне-Сай жана Сай-Коргон калктуу конуштарынын жана Кеңеш айыл аймагынын Аук, Совет айылдарынын, Кызыл жана Орто-Сай калктуу конуштардын негизинде Базар-Коргон шаары түзүлгөн.

Базар-Коргон шаары өзүнүн экономикалык жана социалдык жактан инфраструктурасы менен белгилүү жана аймактагы тургундардын жашоосу үчүн ыңгайлуу шарттарды камсыз кылууда. Базар-Коргон шаары жана анын айланасындагы жерлер ар түрдүү эс алуу жана маданий туризм үчүн кеңири мүмкүнчүлүктөрдү сунуш кылат. Табияттын кооздугунан тартып тарыхый жана маданий мурастарга чейин, ар бир келүүчү үчүн кызыктуу жерлерди табууга болот.

Бүгүнкү күнү шаарда 10 жалпы билим берүүчү мектеп, профлицей, 10 бала бакча 7 мончо иштейт.Шаар калкынын 60 пайызы таза суу менен камсыз болгон. 2023-жылы Базар Коргон шаарындагы айланма жол 12 млн сомго капиталдык ремонттон өттү. Шаар калкын ичүүчу таза суу менен максатында Европалык реконструкция жана өнүктүрүү банкы 4 млн 200 евро бөлүп берүүнү караштырып жатат. Эгерде каржат бөлүнуп калса, 2026-жылы шаар калкы толугу менен таза менен камсыз болот. Шаардагы көйгөйлүү маселердин бири турак-жай салуу үчүн жердин аздыгы. Ал маселени чечүү максатында жакынкы аралыкта коңшу Падачы де-

ген участоктон 300 гектар жер транформацияланып бөлүнүп берилмекчи.

Шамалды-Сай шаары - Жалал-Абад облусунун Ноокен районундагы райондук маанидеги шаар. Ал Үч-Коргон ГЭСин курууда пайда болгон. Нарын дарыясынын боюнда, Үчкурган – Таш-Көмүр линиясындагы ушул эле аталыштагы темир жол станциясында жайгашкан. Шаар тибиндеги поселка статусу 1957-жылы берилген. Шамалды-Сай шаар тибиндеги поселогу 1957-жылы негизделген. Шамалды-Сайда ГЭСтин курулуш базасы, ГЭСти куруучулар жашаган. Шамалды-Сай 1957-жылдан 2024-жылга чейин Таш-Көмүр шаарынын курамында болуп келген. 1953-жылы Шамалды-Сай поселогунда Кыргыз айыл чарба техника ишканасы ачылып, колхоз совхоздорду айыл чарба техникаларды, химикаттар запастык бөлүктөр, жер семирткичтер, күйүүчү майлоочу продуктылар менен камсыз кылып турган.

2024-жылдын 7-февралындагы № 52 пилоттук режимде административдик-аймактык реформа жүргүзүү мезгилинде Кыргыз Республикасынын жергиликтүү өз алдынча башкаруусунун аткаруу органдарынын ишин уюштуруу жөнүндө Кыргыз Республикасынын министрлен кабинетинин токтому менен 2024-жылдын 28-мартында президент Садыр Жапаровдун “Кыргызстандын айыл аймактарынын жана шаарларынын деңгээлинде пилоттук режимде административдик-аймактык реформа жүргүзүү жөнүндө” жарлыгына ылайык Шамалды-Шамалды райондук мамлекеттик администрациясынын базасында райондук шаар түзүлгөн. Бүгүнкү күндө шаарда 3 жалпы билим берүүчү мектеп, 5 балдар бакчасы, маданият үйү, шаардык оорукана бар. Шаарда 20 төрт этаждуу, 28 эки этаждуу көп квартиралуу үйлөр бар, алар борбордоштурулган жылуудук менен жылытылат. Шамалды-Сай ГЭСи жылына 900 млн квт сааттан ашык электр энергия иштеп чыгат. Бүгүнкү күндө Нарын дарыясына эң биринчи курулган 60-жыл өлкөгө кызмат кылып, электр энергиясын берген Үч-Коргон ГЭСи реконструкцияланып жатат. Реконструкциядан кийин ГЭСтин кубаттуулугу 36 миң квтга көбөйүп, станциянын жалпы кубаттуулугу 216 миң квтга жетет. Шамалды-Сай ГЭСиинин суу сактагычынын көлөмү 40 млн кубдан көбүрөөк.

1991-жылдан Кыргыз Республикасы эгемендүүлүккө жетишкен соң, Союздун кыйрашы менен, шаардагы өнөр жайлардын иштөөсү 1993-жылдан баштап солгундай баштаган. Кичи шаарлардын экономикасында чакан жана орто бизнес пайда болуп калыптанышы менен жалпы эле калктын турмуш-тиричилиги башка нукка бурулду. Бир сөз айтканда шаарлар экономиканын жана билим берүүнүн, маданияттын борбору болуп калды.

Адабияттар

1. Абдрасулов, И.А. Водообеспечение и очистка сточных вод Кыргызской Республики. [Текст]: Монография в 2 ч. / И.А. Семенов. – Б.: Илим, 1994. -С. 15
2. Айнекенова,Ч.Р. Проблемы социально-экономических преобразований в переходные периоды истории Кыргызской Республики [Текст]/ Ч.Р. Айнекенова. Б.: 2019. 336 с.
3. Бакиров, Н.Б. География республики Кыргызстан [Текст] / Н.Б.Бакиров. – Бишкек: Мектеп, 1992. – 160 с.
4. Бараталиев, О. Мырзаев, А. Жалал Абадская область [Текст]: энциклопедия / О.Бараталиев. А.Мырзаев.– Б .: Кыргызстан, 2001.– 507 с.
5. Доолоталиев, С. Экономика природопользования Кыргызстана [Текст] /С. Доолоталиев. – Бишкек: КТУ, 1998. – 228с.
6. Жумашова, Г.С. Таш-Көмүр шаары: мезгил, доор жана инсандар (1918-2012-жж.) [Текст] / Г.С.Жумашова -Б.:2012. – 186 б.
7. Джумагулов, А. Өмүрдөгү өтөлгө: эскерүүлөр, келечек тууралуу ой толгоо (Жизненный путь). [Текст] / А.Джумагулов-Бишкек, 2004. 524 с.
8. Карашев, А.А. Организацинно-правовые основы местного самоуправление в Кыргызстане [Текст] / А.А.Карашев, сост. О.С.Тарбинской. К.Б. Шадыбеков. – Бишкек, 2004. – 60 с.